

УДК 304.2

Коленіченко Тетяна

ORCID 0000-0003-0357-7457

Researcher ID J-2689-2016

Кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри соціальної роботи
Національного університету «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна) E-mail: tanyakolenichenko@gmail.com

НАУКОВО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ СОЦІАЛЬНОЇ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Мета статті. Полягає в аналізі науково-методологічних підходів соціальної реінтеграції, що дозволить дослідити поняття «соціальна реінтеграція» з метою комплексного розуміння даного поняття у роботі з ветеранами гібридної війни.

Методологія базується на підходах конструктивізму, який дозволяє визначити соціальну реальність як набір суб'єктивних оцінок (ветеран гібридної війни створює свою соціальну реальність своїми суб'єктивними оцінками і в нього вибудовується набір характеристик, які впливають на процес його соціальної реінтеграції в сучасний соціум), системному підході (застосовується з метою аналізу реінтеграції як складної системи, структурні компоненти якої перебувають у взаємодії й утворюють її цілісність), екосистемного підходу та базових положеннях педагогічної науки, що відображає взаємозв'язок методологічних підходів до вивчення процесу соціальної реінтеграції

Наукова новизна. Комплексне здійснення підходу конструктивізму, системного та екосистемного підходу, сприяє забезпеченню аналізу проблеми соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни до сучасного соціуму та є підґрунтям для розроблення основних напрямів соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни.

Висновки. Суспільна важливість проблеми соціальної реінтеграції є занадто актуальною в сучасному суспільстві. Визначення місця та ролі ветерана в суспільстві, який повернувся з гібридної війни постає викликом як для науковців, які досліджують теоретичні засади проблеми реінтеграції так і для практиків, які працюють з ветеранами. Саме тому, важливим є пошук науково-методологічних підходів, які є основою для дослідження соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни.

Проаналізувавши наукові підходи: конструктивізму, системного та екосистемного, які є методологічним підґрунтям соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни, ми дійшли висновку, що важливо дане поняття розглядати з позиції соціальних аспектів соціальної реінтеграції визначається через залучення до виконання низки соціальних ролей та соціальних активностей, що включають сімейні взаємодії, взаємодії на роботі, у навчальних закладах, у громадських місцях та інше. Отже, за кожним виокремленим нами науково-методологічним підходом розкривається сутність досліджуваного процесу і визначаються напрями підтримки і допомоги ветеранам гібридної війни.

Ключові слова: методологія, підходи, соціальна реінтеграція, ветеран, гібридна війна.

Постановка проблеми. Проблема соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни є надзвичайно важливою в сучасному суспільстві. Повертаючись до мирного життя кожен ветеран стикається з низкою проблем і викликів, які стоять перед ним. Допомогти і підтримати ветерана – це є одне із основних завдань, яке стоїть сьогодні перед кожною громадою цілому та державою зокрема. Саме тому, зазначена проблема носить не тільки локальний характер, але й набуває загальнодержавного характеру.

Важливість розроблення науково-методологічних підходів до проблеми соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни є важливим завданням для наукової спільноти, адже обґрунтованість підходів до зазначеної проблеми надасть можливість представникам різних інституцій надавати кваліфіковані послуги ветеранам, які будуть відповідати їх потребам.

Актуальність роботи. Поняття «соціальна реінтеграція» є багатоаспектним явищем в життєдіяльності особистості і потребує дослідження. З трансформаційними процесами, які відбуваються в сучасному суспільстві поняття «соціальна реінтеграція» набуває нового змістовного наповнення і є надважливим у дослідженні роботи з ветеранами гібридної війни. Участь у гібридній війні змінює вектор подальшої життєдіяльності ветерана і життя розподіляється на категорії «до» та «після». Отриманий в

зоні бойових дій досвід є одним із важливих факторів, який впливає на життя ветерана після повернення з гібридної війни. Використання підходу конструктивізму у дослідженні соціальної реінтеграції ветеранів надає можливість визначити соціальну реальність відповідно до суб'єктивних оцінок самого ветерана, оскільки ветеран створює свою суб'єктивну реальність зі своїми суб'єктивними оцінками, які формуються під впливом досвіду, який був отриманий ним в гібридній війні. Створена ветераном суб'єктивна реальність і визначає вектор процесу соціальної реінтеграції.

Важлива роль в процесі повернення ветерана до мирного життя відводиться інституційним суб'єктам реінтеграційного середовища, які є структурними компонентами системи соціальної реінтеграції. Системний підхід дозволяє дослідити взаємозв'язок всіх інституційних суб'єктів соціальної реінтеграції, як єдиної системи, яка буде ефективно функціонувати, якщо в середині самої системи будуть створені умови для консолідації зусиль всіх інституційних суб'єктів.

На наше переконання науково-методологічними підходами процесу соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни є: підхід конструктивізму; системний підхід; екосистемний підхід; аксіологічний підхід; підхід життєсвіту (А. Шюц) тощо. Для нашого дослідження як теоретико-методологічне підґрунтя були обрані підхід конструктивізму, системний підхід і екосистемний підхід.

Мета статті. Полягає в аналізі науково-методологічних підходів соціальної реінтеграції, що дозволить дослідити поняття «соціальна реінтеграція» з метою комплексного розуміння даного поняття у роботі з ветеранами гібридної війни.

Методологія базується на підходах конструктивізму, який дозволяє визначити соціальну реальність як набір суб'єктивних оцінок (ветеран гібридної війни створює свою соціальну реальність своїми суб'єктивними оцінками і в нього вибудовується набір характеристик, які впливають на процес його соціальної реінтеграції в сучасний соціум), системному підході (застосовується з метою аналізу реінтеграції як складної системи, структурні компоненти якої перебувають у взаємодії й утворюють її цілісність), екосистемному підході та базових положеннях педагогічної науки, що відображає взаємозв'язок методологічних підходів до вивчення процесу соціальної реінтеграції.

Наукова новизна. Комплексне здійснення підходу конструктивізму, системного та екосистемного підходу, сприяє забезпеченню аналізу проблеми соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни до сучасного соціуму та є підґрунтям для розроблення основних напрямів соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Науково-методологічний підхід конструктивізму розглядали такі науковці як Т. Іванова [5, 37–40], В. Вахштайна [11], В. Шевченко [13], системний підхід – А. Холл [12], С. Оптнер [8], В. Садовський [10], Д. Бурчфільд [2], екосистемний підхід – Мері Річмонд, 1899 [7], Джермена [4], Баркер [1] та інші.

Результати дослідження. Комплексне здійснення підходу конструктивізму, системного та екосистемного підходів сприяє забезпеченню процесу соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни в сучасний соціум. Розгляд процесу соціальної реінтеграції завдяки науково-методологічному підходу конструктивізму дозволяє дослідити суб'єктивне сприйняття ветеранами світу, що оточує їх, з метою визначення їх місця в цьому світі. На думку Т. Івнвої через взаємодію з оточуючим середовищем відбувається побудова власної суб'єктивної реальності ветерана, яка також залежить і від впливу на ветерана певних соціальних об'єктів, які є продуктом суб'єктивних оцінок та умовиводів [5].

Підхід конструктивізму дозволяє ветерану визначити своє місце та роль в суспільстві завдяки суб'єктивним оцінкам об'єктивної реальності, вибудувати стратегію побудови власного життя, способу мислення, форми поведінки. Власне сприйняття зовнішнього світу, пошук себе в цьому світі здійснюється завдяки набору архетипів, які обумовлюють поведінку ветерана.

Науковець В. Шевченко стверджував, що архетип – це певне твердження, яке визначає сприйняття певних подій та явищ у світі [13]. На наше переконання архетипи – це внутрішні особливості психічного життя ветерана гібридної війни, які визначають вектор його поведінки в певних умовах. Архетипи виявляються у свідомості ветерана та виражаються через емоції та психічні явища і залежать від наявного життєвого досвіду. На наше переконання архетипами, які впливають на поведінку ветерана гібридної війни є «примирення зі світом», «оволодіння світом», «втеча від світу», «співмірність».

Процес відособлення ветерана від соціуму та існування в своєму суб'єктивному світі пов'язаний з поведінкою, яка обумовлена архетипом «примирення зі світом». Поведінка ветерана проявляється в конформістському стилі, тобто вони повністю приймають правила та норми, які існують в суспільстві, не піддаючи їх критичному осмисленню. Їх стиль поведінки обумовлюється впливом на них більш авторитетних особистостей.

Поведінка ветерана, яка обумовлюється архетипом «оволодіння світом», пов'язана з бажанням підпорядкувати весь свій особистісним потребам, або потребам тієї групи до якої він належить. Результатом поведінки даного архетипу є прояв з боку ветеранів різних видів насильства та конфліктної поведінки до оточуючих. Прагнення контролювати ситуацію, пригнічувати інших людей надає можливість відчути ветерану свою силу.

Бажання ветерана усамітнитися і не відчувати вплив на себе негативних процесів, які відбуваються в суспільстві породжує прояв поведінки, яка відповідає архетипу «втеча від світу». Процес

комунікації ветерана з оточуючими людьми набуває негативного змісту і породжує у ветерана прояв негативних емоцій і почуття відчуженості і непотрібності суспільству. Саме тому, вибір поведінки, яка відповідає архетипу «втеча від світу» обумовлена прагненням усамітнитися та уникнути страждання, які виникають в процесі взаємодії з іншими людьми. Вибір ветераном архетипу «втеча від світу» – це пасивна позиція в процесі соціальної реінтеграції і пов'язано з проблемами як в особистісний так і в соціальній сферах.

Архетип «співмірність» породжує у ветерана поведінку, яка пов'язана з пошуком друзів, розширенням комунікативного кола, пошук механізмів адаптації та соціальної реінтеграції. Тобто, ветеран займає активну позицію в особистісному і соціальному житті.

Архетипи не існують в житті в чистому вигляді. Як правило, використання архетипів має перехресний вплив. Процес соціальної реінтеграції ветерана буде залежати від змісту архетипів та досвіду, який він отримав в гібридній війні. Слушною є думка М. Вебера, який зазначив, що у кожної особистості є свої архетипи світоустрою і кожна людина сама обирає стратегію в житті і ця стратегія може мати пасивний або активний зміст [9].

Наступним підходом, який є методологічною основою дослідження проблеми соціальної реінтеграції ветеранів є системний підхід. Використання системного підходу дозволяє дослідити процес соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни у взаємозв'язку з усіма структурними компонентами системи.

Системний підхід дозволяє дослідити закономірності і механізми утворення об'єкта завдяки взаємодії певних компонентів або структурних елементів системи. Цілісність системи і ефективність її функціонування залежить від вивчення зовнішніх і внутрішніх факторів, які існують зовні та всередині системи та механізмів, які об'єднують структурні елементи в єдине ціле.

Системний підхід в наукових працях розглядається з двох позицій: як цілісна система та як набір структурних компонентів системи. На думку О. Кустовської, дослідження об'єкта відбувається через взаємодію на нього зовнішніх і внутрішніх факторів, чинників, умов, які визначають ефективність функціонування системи як єдиного цілого [6].

Дослідження проблеми соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни на основі системного підходу дозволяє розглядати соціальну реінтеграцію як систему, яка включає в себе структурні компоненти, які впливають на процес соціальної реінтеграції. Під структурними компонентами системи розуміємо суб'єктів реінтеграційного середовища. Ефективність функціонування системи буде залежати від консолідації зусиль всіх суб'єктів реінтеграційного середовища, які впливають на даний процес. Порушення функціонування однієї із складових призведе до руйнування системи в цілому. Тому, важливим є дослідження кожного суб'єкта реінтеграційного середовища, які є структурними елементами системи.

Науковець О. Кустовська визначає особливості функціонування системи, які впливають на ефективність її існування: система як сукупність елементів, що утворюють її цілісність; наявність зв'язків між елементами системи; наявність організаційної складової, яка забезпечує ефективність управління системою; наявність властивостей, які притаманні системі в цілому, проте не притаманні кожному структурному елементу системи; наявність впливу зовнішнього середовища на процес функціонування системи [6].

Саме тому, системний підхід є методологічною основою дослідження проблеми соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни, оскільки ми розглядаємо соціальну реінтеграцію як систему, яка складається з структурних компонентів (суб'єктів реінтеграційного середовища, умов, механізмів, які впливають на функціонування системи), взаємодія яких і забезпечує успішність процесу соціальної реінтеграції і як систему, яка взаємодіє з зовнішнім середовищем (соціальні, політичні, економічні умови) і видозмінюється під його впливом.

Наступним підходом, який є методологічним підґрунтям дослідження соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни є екосистемний підхід. Даний підхід розглядає взаємодію особистості з навколишнім середовищем через призму налагодження адаптаційного балансу на основі нового перегляду взаємовідносин між ними.

Екосистемний підхід дозволяє визначити особливості взаємодії ветерана та суспільства на соціальному рівні. Результатом такої взаємодії буде успішний або неуспішний процес соціальної реінтеграції ветерана. Відповідно до екосистемного підходу на процес соціальної реінтеграції ветерана впливають такі умови як: матеріальні (відсутність житла, нестабільне фінансове положення), соціальні (не згуртованість громади в яку реінтегрується ветеран, відсутність підтримки в суспільстві ветерана, відсутність умов для соціальної реінтеграції ветерана); особистісні (непорозуміння зі сторони родини, друзів, побратимів); психологічні (підвищена тривожність, втрата сенсу життя, виникнення почуття непотрібності). Екосистемний підхід дозволяє побачити множинність соціальності зв'язків, які впливають на процес соціальної реінтеграції ветерана і визначити напрями роботи соціального працівника щодо усунення проблем ветеранів. Даний підхід передбачає роботу соціального працівника з ветераном на двох рівнях: мікрорівень (вирішення проблем ветерана і задоволення його потреб) і макрорівень (визначення ролі ветерана і налагодження взаємозв'язків з різними соціальними групами). Екосистемний підхід базується на тому, що проблеми людини є похідними від психологічних, соціальних, економічних та інших умов. Завдяки екосистемному підходу можна побачити зв'язок між

особистістю та навколишнім середовищем, що надає можливість зрозуміти як зазначені умови впливають на особистість і яким чином можна допомогти особистості.

Екосистемний підхід як методологічне підґрунтя дослідження соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни дозволяє забезпечити рівновагу між ветераном і оточуючим його середовищем. Важлива роль в даному підході відводиться саме оточуючому/навколишньому середовищу, яке сприяє вирішенню проблем ветеранів гібридної війни. Тобто, навколишнє середовище стає підтримуючим середовищем в процесі соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни. Вплив середовища на особистість ветерана і самого ветерана на середовище сприяє зміні як самої особистості ветерана так і середовища. Наслідком таких змін можуть бути як стресові ситуації, які виникають внаслідок взаємодії так і ресурси, які сприяють ефективній взаємодії. Вибір стратегії взаємодії залежить і від індивідуально-психологічних особливостей ветерана і від досвіду, який він отримав беручи участь в гібридній війні. Відтак екосистемний підхід дозволяє визначити роль навколишнього середовища в процесі соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни.

Таким чином, екосистемний підхід як методологічна основа дослідження соціальної реінтеграції ветеранів застосовується для вирішення проблем ветеранів на всіх рівнях його життєдіяльності: на індивідуальному рівні; на рівні громади та спільноти; на масовому рівні.

Висновки. Суспільна важливість проблеми соціальної реінтеграції є занадто актуальною в сучасному суспільстві. Визначення місця та ролі ветерана в суспільстві, який повернувся з гібридної війни постає викликом як для науковців, які досліджують теоретичні засади проблеми реінтеграції так і для практиків, які працюють з ветеранами. Саме тому, важливим є пошук науково-методологічних підходів, які є основою для дослідження соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни.

Проаналізувавши наукові підходи: конструктивізму, системного та екосистемного, які є методологічним підґрунтям соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни, ми дійшли висновку, що важливо дане поняття розглядати з позиції соціальних аспектів, соціальна реінтеграція визначається через залучення до виконання низки соціальних ролей та соціальних активностей, що включають сімейні взаємодії, взаємодії на роботі, у навчальних закладах, у громадських місцях та інше. Отже, за кожним виокремленим нами науково-методологічним підходом розкривається сутність досліджуваного процесу і визначаються напрями підтримки і допомоги ветеранам гібридної війни.

References

1. Barker R. L. *The Social Work Dictionary. 3d ed. Washington: NASW Press, 1995.* Retrieved from : <https://www.worldcat.org/title/social-work-dictionary/oclc/31969405>
2. Ludwig. Von Bertalanffy The History and Status of General Systems Theory. *The Academy of Management Journal*, Vol. 15, No. 4, General Systems Theory (Dec., 1972), P. 407–426. Retrieved from : <https://www.marilia.unesp.br/Home/Instituicao/Docentes/RosangelaCaldas/bertalanffy.pdf>
3. Resnik, L. B. (2012). Issues in defining and measuring veteran community reintegration: proceedings of the Working Group on Community Reintegration. *VA Rehabilitation Outcomes Conference*, 87–100.
4. Джермен К., Гиттерман А. Экологический подход. Энциклопедия социальной работы: Пер. с англ. В 3 т. Москва : Центр общечеловеческих ценностей, 1994, 366 с.
German, K., Gitterman, A. (1994). *Ekologicheskij podhod [Ecological campaign]. Enciklopediya social'noj raboty: Per. s angl. V 3t. Moscow, Russia : Centr obshchechelovecheskih cennostej*, 366.
5. Іванова Т. В. Соціальний конструктивізм у розрізі соціологічного знання. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2017. Вип. 17. С. 37–40.
Ivanova, T. V. (2017). Social'nyj konstruktivizm u rozrizi sociologichnogo znannya [Social constructivism in terms of sociological knowledge]. *Aktual'ni problemi filosofii ta sociologii – Current issues of philosophy and sociology*, 17, 37–40.
6. Кустовська О. В. Методологія системного підходу та наукових досліджень : курс лекцій. Тернопіль: Економічна думка, 2005. 124 с.
Kustovska, O. V. (2005). *Metodologiya sistemnogo pidhodu ta naukovih doslidzhen: kurs lekcij [Methodology of systems approach and research: course of lectures]. Ternopil', Ukraine : Ekonomichna dumka.*
7. Richmond M. (2008). Friendly Visiting among the Poor : A Handbook for Charity Workers. *General Secretary of the Charity Organization Society of Baltimore, March 15, 2008. 219 p.* Retrieved from : <https://www.gutenberg.org/files/24841/24841-8.txt>
8. Оптнер С. Системный анализ для решения деловых и промышленных проблем. Москва, 1969. 69 с.
URL : <https://pqm-online.com/assets/files/lib/books/optner.pdf>
Optner, S. (1969). *Sistemnyj analiz dlya resheniya delovyh i promyshlennyh problem [System analysis to solve business and industrial problems]. Moskva, Russia.* Retrieved from : <https://pqm-online.com/assets/files/lib/books/optner.pdf>
9. Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика: Перекл. з нім. О. Погорілого. Київ : Основа, 1998. С. 104–56.
Veber, M. (1998). *Sociologiya. Zagal'noistorichni analizi. Politika [Sociology. General historical analyzes. Policy]. Kyiv, Ukraine : Osnova.*

10. Садовский В.Н. Основания общей теории систем : логико-методологический анализ. Москва : Издательство «Наука», 1974. 280 с.
Sadovskij, V. N. (1974). Osnovaniya obshchej teorij system : logiko-metodologicheskij analiz [Fundamentals of general systems theories: logical and methodological analysis]. Moskva, Russia : Izdatel'stvo «Nauka».
11. Социология вещей : сборник статей / под ред. В. Вахштайна. Москва : Издательский дом «Территория будущего», 2006. 392 с.
Sociologiya veshchey (2006). [Sociology of things]. Sbornik statej / pod red. V. Vahshtajna. Moskva, Russia : Izdatel'skij dom «Teritoriya budushchego».
12. Голл Асаф. Советская энциклопедия : в 30 т. / под ред. А. М. Прохорова. Москва : Советская энциклопедия, 1969. Т. 28.
Goll, Asaf (1969). Sovetskaya enciklopediya [Soviet encyclopedia] : v 30 t. / pod red. A. M. Prohorova. Moskva, Russia : Sovetskaya enciklopediya. Vol. 28.
13. Шевченко В. І. Дружба з мудрістю або ключові проблеми української філософії : теоретико-методологічний коментар до курсу філософії у ВНЗ. Київ: Фоліант. 2007. 244 с.
Shevchenko, V. I. (2007). Druzhba z mudristyu abo klyuchovi problemi ukraїns'koї filosofії : teoretiko-meto do logichnij komentar do kursu filosofії u VNZ [Friendship with wisdom or key problems of Ukrainian philosophy: theoretical and methodological commentary on the course of philosophy in higher education]. Kyiv, Ukraina : Foliant.

Kolenichenko T.

ORCID 0000-0003-0357-7457

Researcher ID J-2689-2016

PhD in Pedagogy, Associate Professor,
Head of Department of Social Work,
Chernihiv Polytechnic National University
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: tanyakolenichenko@gmail.com

SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL APPROACHES TO SOCIAL REINTEGRATION OF THE HYBRID WAR VETERANS

Purpose of the article. Analysis of scientific-methodological approaches to social reintegration that will enable to study the notion of social reintegration for a comprehensive understanding of this notion while working with the hybrid war veterans.

Methodology is based on constructivism approaches that allow determining social reality as a set of subjective judgements (the hybrid war veteran creates their own social reality relying on their subjective judgements and they acquire a set of characteristics influencing the process of their social reintegration in the modern society), systems approach (used to analyse reintegration as a complex system, structural components of which are in interaction and create their integrity) and basic provisions of pedagogy reflecting relationship of methodological approaches to the study of the process of social reintegration.

Scientific novelty. A comprehensive application of the constructivism approach, systems and ecosystems approaches ensures the analysis of the issue of social reintegration of the hybrid war veterans into the modern society and is ground for developing the basic directions of social reintegration of the hybrid war veterans.

Conclusions. Social importance of social reintegration is highly relevant in the modern society. Determining the place and role of a veteran in society that came back from the hybrid war becomes a challenge both for scientists and for practical workers dealing with veterans. Therefore, it is important to find scientific and methodological approaches that are the basis for the study of social reintegration of the hybrid war veterans.

Having analysed scientific constructivism, systems and ecosystems approaches, that are methodological basis of social reintegration of the hybrid war veterans, we have drawn a conclusion that it is essential to study this notion from the perspective of social aspects: social reintegration is determined by involving in performance of a number of social roles and social activities that include family interaction, interaction at work, educational institutions and public places. Thus, every scientific-methodological approach reveals the essence of the process under study and identifies the directions of assistance and support for the hybrid war veterans.

Keywords: methodology, approaches, social reintegration, veteran, hybrid war.

Стаття надійшла до редакції 25.11.2021

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор С. В. Грищенко